

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ ТА ПРИВАТНИХ НОТАРІУСІВ

Метою наукової статті визначено здійснення характеристики адміністративно-правового статусу державних та приватних нотаріусів. На основі узагальнення положень чинного законодавства України у сфері нотаріату засвідчено наявність спеціального правового статусу як у завідувачів державних контор, так і у завідувачів державних нотаріальних архівів, що обумовлюється відповідним колом організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій посадових осіб. При цьому акцентовано, що обсяг повноважень приватних і державних нотаріусів відповідно до Закону України «Про нотаріат» має визначатися як рівний та однаковий; підкреслено, що поділ нотаріусів на приватних та державних відбувається виключно виходячи із організаційної структури побудови відповідних контор і не залежить від обсягу повноважень, якими ці групи осіб володіють, але при цьому існують певні необґрунтовані відмінності у застосуванні заходів юридичної відповідальності до приватних та державних нотаріусів. Встановлено, що відповідно до ст. 21 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України; тоді як ст. 27 Закону України «Про нотаріат» визначає, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. Визначено диференційований підхід до застосування службової відповідальності приватного та державного нотаріуса за: подання неправдивої інформації щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подання недійсних та/або підроблених документів; не повідомлення про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа» (ст. 27 Закону України «Про нотаріат»).

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, службова відповідальність, нотаріус, нормативно-правове регулювання, правовий статус, інститут права.

Постановка проблеми. Правова природа нотаріату та визначення правового статусу нотаріуса залишаються спірними питаннями протягом тривалого часу. Чітке окреслення місця нотаріуса в системі публічної служби є важливим, оскільки від цього залежить визначення меж його юридичної відповідальності.

Проблема полягає в тому, що профільний Закон України «Про нотаріат» не містить однозначного визначення правового статусу нотаріуса—як приватного, так і державного. Це призводить до періодичних суперечностей щодо його належності до посадових або службових осіб, що, у свою чергу, може мати негативні правові наслідки. Така невизначеність простежується не лише в наукових диску-

сіях, а й у правозастосовній практиці [1; 2].

Здійснення нотаріальної діяльності характеризується дуальністю статусу її суб'єктів, що полягає водночас у гарантуванні їх незалежності від органів державної влади, і водночас неможливістю їх віднесення до механізму державної служби [3, с. 75-77].

Стан наукової розробки проблеми. Окремі загальнотеоретичні питання встановлення статусу нотаріуса при здійсненні функцій держави розглядалися у наукових розробках таких вчених, як О. Бакумов, В.Бевзенко, І. Бернацька, К. Білько, І. Бойко, С. Василів, О. Сорочкіна та ін..

Метою наукової статті є здійснення характеристики адміністративно-правового статусу державних та приватних нотаріусів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи характеристики правового статусу нотаріуса, можна помітити, що науковці часто цитують та використовують для обґрунтування власних узагальнень дослідження, висновки яких були зроблені на основі чинного на той час законодавства у сфері нотаріату. При цьому вони не завжди аналізують або проводять паралелі щодо того, чому той чи інший науковець дійшов саме таких висновків.

Як наслідок, частина сучасних наукових праць, які мали б враховувати норми чинного законодавства та практику його застосування, ґрунтується на застарілих положеннях. Це, своєю чергою, спричиняє поширення «аксіоматичних» тверджень, що не відповідають сучасному стану речей.

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про нотаріат» зазначено, що «нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» [4].

Тлумачення цієї норми дозволяє зробити висновок, що нотаріат є органом влади, а відтак нотаріуси є службовими особами, тобто особами, які виконують функції та завдання, покладені на відповідний орган. До того ж редакція Закону України «Про нотаріат» до 01.10.2008 року взагалі оперувала такої категорією, як «нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії», «нотаріуси чи інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії» [5].

Чинна редакція ч. 1 ст. 1 Закону України «Про нотаріат» встановлює, що «нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності».

Крім того у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про нотаріат» встановлюється, що «нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяль-

ність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності», і далі у Законі України «Про нотаріат» розміщується окремий розділ, присвячений повноваженням, що мають виконуватися нотаріусом.

Таким чином, чинне законодавство України має певні кореляційні підходи, в межах нотаріат може бути віднесено до системи органів, на які покладається виконання обов’язків, які мають важливе значення для держави та органів місцевого самоврядування, задоволення як приватних, так і публічних інтересів. Ускладняється розуміння змісту правового статусу нотаріуса через відсутність узгоджених єдиних підходів до розуміння категорії «посадова особа». Звернення до змісту Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII дозволяє встановити, що категорія «посадова особа» вживається до визначення керівника органу державної служби в державному органі: «посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов’язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби та організації роботи інших працівників у цьому органі» [6].

В іншому профільному Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-III визначено, що посадовою особою органу місцевого самоврядування є «особу, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету» [7].

Керуючись роз’ясненнями, наданими Міністерством юстиції України, то «посадовою особою» особа, яка виконує «організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції» [8].

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [9] на підставі узагальнень корупційних правопорушень, визначено організаційно-розпорядчі обов’язки як обов’язки,

що охоплюють керівництво галуззю промисловості, трудовим колективом, окремою ділянкою роботи чи виробничою діяльністю працівників на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності [8]. Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки, пов'язані з управлінням майном, ресурсами та матеріальними цінностями підприємства, установи чи організації. Вони включають контроль за використанням і збереженням майна, організацію постачання, забезпечення належних умов праці, ведення бухгалтерського та фінансового обліку, а також інші функції, спрямовані на ефективне господарське управління.

Ці обов'язки можуть виконувати керівники, завідувачі, матеріально відповідальні особи та інші посадові особи, які займаються організацією господарської діяльності в межах своїх повноважень [8].

У листі НАЗК від 5 травня 2017 року № 53-09/14227/128 зазначено, що нотаріуси не є суб'єктами декларування, але такий висновок не поширюється на посадових осіб органів публічного права [8].

Відповідно до цивільного законодавства України визначається, що утворення юридичної особи у такій організаційно-правовій формі як публічна установа має відбуватися на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України, указу Президента України, наказу ЦОВВ, чи рішення органу місцевої влади [10].

Визначення порядку утворення державних нотаріальних контор регламентується актом спеціального законодавства, і зокрема, положеннями Закону України «Про нотаріат». Утворення державних нотаріальних контор відбувається на підставі наказу Міністерства юстиції України; їх штатний розклад також затверджується територіальними управліннями Міністерства юстиції України¹. За своїм статусом державна нотаріальна контора є юридичною особою публічного права, що функціонує в межах чинного законодавства та її діяльність вимагає державної реєстрації.

За внутрішньою організаційною будовою державна нотаріальна контора має свого

голову, яким є завідувач контори, який призначається з числа осіб, що мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю рішенням територіальних управлінь Міністерства юстиції України [11].

В Україні передбачено функціонування системи державних нотаріальних архівів, які також очолюють завідувачі, які наділяються необхідним обсягом повноважень через його призначення та звільнення з посади рішенням територіальних управлінь Міністерства юстиції України. Система державних нотаріальних контор затверджується Міністерством юстиції України. При цьому державний нотаріальний архів також має статус юридичної особи, із відповідними характеристиками – наявністю печатки із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням [13].

До основних завдань Державного нотаріального архіву відноситься:

здійснення комплектування документами, склад яких передбачено Положенням про державний нотаріальний архів;

забезпечення збереження та використання відомостей, що містяться в документах, які знаходяться на зберіганні;

створення і вдосконалення довідкового апарату до документів;

здійснення контролю за зберіганням документів та обліково-довідкового апарату до документів, які зберігаються у фондоутворювачів;

підготовка та своєчасна передача документів, внесених до Національного архівного фонду (далі - НАФ) на зберігання, до відповідного державного архіву з дотриманням вимог, передбачених нормативно-правовими актами Укрдержархіву [14].

Завідуючий архівом:

а) організовує діяльність архіву, несе персональну відповідальність за виконання покладених на архів завдань та функцій;

б) представляє архів у всіх установах і організаціях;

в) видає в межах своєї компетенції накази;

г) надає пропозиції до переліку послуг, що надаються архівом на договірних засадах, і подає їх до Міністерства юстиції;

г) розподіляє обов'язки між працівниками архіву та затверджує їх посадові інструкції;

¹ Прозатвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-p#Text>

д) забезпечує належні умови для роботи і охорону праці працівників архіву;

е) проводить прийом та розглядає звернення фізичних і юридичних осіб, що належать до компетенції архіву;

є) вчиняє нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат»;

ж) організовує підвищення кваліфікації нотаріусів та інших працівників архіву, а також за дорученням територіального органу Міністерства юстиції бере участь у заходах щодо підвищення кваліфікації інших нотаріусів з питань, які віднесені до компетенції архіву [14].

Згідно із наказом Міністерства юстиції України від 18 травня 2009 року № 870/5 визначається, що державний нотаріальний архів створюється і ліквідується Міністерством юстиції України [14].

Отже, зазначені положення чинного законодавства України свідчать про наявність спеціального правового статусу як у завідувачів державних контор, так і у завідувачів державних нотаріальних архівів, що обумовлюється відповідним колом організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій посадових осіб.

Висновки. На основі узагальнення положень чинного законодавства України у сфері нотаріату засвідчено наявність спеціального правового статусу як у завідувачів державних контор, так і у завідувачів державних нотаріальних архівів, що обумовлюється відповідним колом організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій посадових осіб.

При цьому акцентовано, що обсяг повноважень приватних і державних нотаріусів відповідно до Закону України «Про нотаріат» має визначатися як рівний та однаковий; підкреслено, що поділ нотаріусів на приватних та державних відбувається виключно виходячи із організаційної структури побудови відповідних контор і не залежить від обсягу повноважень, якими ці групи осіб володіють, але при цьому існують певні необґрунтовані відмінності у застосуванні заходів юридичної відповідальності до приватних та державних нотаріусів. Встановлено, що відповідно до ст. 21 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що шкода,

заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України; тоді як ст. 27 Закону України «Про нотаріат» визначає, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. Визначено диференційований підхід до застосування службової відповідальності приватного та державного нотаріуса за: подання неправдивої інформації щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подання недійсних та/або підроблених документів; не повідомлення про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа» (ст. 27 Закону України «Про нотаріат»).

Список використаної літератури:

1. Зайцев О., Марченко В. Аналітична довідка щодо питання визнання нотаріуса суб'єктом злочинів в сфері службової діяльності. Юридичний радник. 2008. URL: http://yurradnik.com.ua/anal_and_comm/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0
2. Легеза Ю.О. Система дисциплінарних стягнень як гарантія забезпечення службово-трудова дисципліни. *Право України*. 2023. №12. С. 29-38
3. Маржина А. Теоретико-правові аспекти механізму здійснення нотаріальної діяльності: дис. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2023. 247 с.
4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#top>
5. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат»: Закон України від 1 жовтня 2008 року № 614-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-17#Text>
6. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. ст. 43.
7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. ст. 175.
8. Лист Міністерства юстиції України від 22 лютого 2013 року № 1332-0-26-13/11.

- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v13_1323-13#Text
9. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>
10. Лист Міністерства юстиції України від 22 лютого 2013 року № 1332-0-26-13/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v13_1323-13#Text
11. Лист Національного агентства з питань запобігання корупції від 05.05.2017 № 53-09/14227/128. URL: http://npu.in.ua/uploads/files/user_2147483647/Docs/Letter_corruption_1505.pdf
12. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
13. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#Text>
14. Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів: наказ Міністерства юстиції України від 18 травня 2009 року № 870/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-09#Text>
-

Fedushko O. M. Administrative and legal status of public and private notaries

The purpose of the scientific article is to characterize the administrative and legal status of public and private notaries. Based on the generalization of the provisions of the current legislation of Ukraine in the field of notarial services, it is proven that both the heads of public offices and the heads of public notarial archives have a special legal status, which is determined by the corresponding range of organizational, managerial and administrative and economic functions of officials. It is emphasized that the scope of powers of private and public notaries in accordance with the Law of Ukraine «On Notarial Services» should be defined as equal and identical; it is emphasized that the division of notaries into private and public occurs exclusively based on the organizational structure of the construction of the relevant offices and does not depend on the scope of powers that these groups of persons possess, but at the same time there are certain unjustified differences in the application of legal liability measures to private and public notaries. It is established that in accordance with Art. 21 of the Law of Ukraine "On Notary Public" establishes that damage caused to a person as a result of illegal or negligent actions of a public notary shall be compensated in accordance with the procedure provided for by the legislation of Ukraine; while Art. 27 of the Law of Ukraine "On Notary Public" determines that damage caused to a person as a result of illegal actions or negligence of a private notary shall be compensated in full. A differentiated approach to the application of official liability of a private and public notary is determined for: submitting false information on any issue related to the performance of a notarial act; submitting invalid and/or forged documents; failing to report the absence or presence of persons whose rights or interests may be affected by the notarial act for which the person has applied" (Art. 27 of the Law of Ukraine "On Notary Public").

Key words: administrative and legal status, official responsibility, notary, regulatory and legal regulation, legal status, institute of law.